

BİR RUS SEYYAHININ GÖZÜYLE “POSOF BÖLGESİ”

Şevket Kaan GÜNDOĞDU

1877-1878 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı, Padişah II. Abdülhamit ve Rus Çarı II. Alexander döneminde yapılmış, Rumî takvime göre 1293 yılına denk gelmesinden dolayı da halk arasında 93 Harbi olarak anılagelmiştir. 3 Mart 1878’de imzalanan Ayastefanos Antlaşması’yla Kars, Ardahan, Batum ve Doğu Bayezid resmî olarak Ruslara bırakılmış, bölgenin nüfus yapısı hızla değiştirilmeye çalışılmıştır. Türk nüfusu, Anadolu içlerine doğru göçe zorlanmıştır. Böylece Kars’a yerleşen Rus yönetimi, şehir planlaması bahanesiyle Kars’taki Türk-İslâm yapılarını hatta mezarlıkları dahi yok etmeye girişmiştir. Ruslar, kalıcı olma hayaliyle geldikleri bu topraklarda, süreli yayınlar da çıkarmayı ihmal etmemiştir.

4 Ocak 1883 tarihinde yayın hayatına başlayan Kars gazetesi, 28 Şubat 1917’ye kadar haftada bir kez, salı günleri basılmış, Kars Askerî Valiliği tarafından 34 yıl boyunca toplamda 1779 sayı çıkarılmıştır.¹ Gazetenin çıkarılış amacını ve sürdürmüş olduğu yayın politikasını, Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu şöyle belirtmektedir: “*Rus gazetesinin ülküsü, ilkin, Kars’a yerleştirilen Malakan, Tokhobor, Khakhol gibi Rus kolonisinin sonra da Ermeni, Rum, Nemis (Alman) ve Asuri gibi Hıristiyan muhacirlerin refahı için gerekenleri ve dileklerini yerine getirerek yeni yerleşme bölgeleri ve idareye karşı hoşluklarını kazanmak, daha sonra da sayısız zulüm ve keyfi idare yüzünden adı geçen yabancıları daha çok yadırgayan ve Ruslara çok kin besleyen Kars yerlilerini, Rus mektep ve idaresine alıştırmak, Hıristiyanların yani başta Ermeni, sonra Gürcü ve dolayısıyla dayıları sayılan Rusların, bu topraklardaki çok eskiye çıkarılan sahiplik hakkını(?) ilmi makalelerle(!) aydınlatmak olmuştur.*”²

Kırzioğlu’nun belirttiği üzere Kars gazetesinin bölgeye bakış açısını yansıtan bu durum, 20 Aralık 1883 tarihinde çıkan nüshasında imzasız olarak yayımlanan “Posof Bölgesi” başlıklı yazıda da görülmektedir.³ “Posof Bölgesi” yazısını kaleme alan yazar, bu kaygıyla hareket ederek Posof gözlemlerinin daha ilk satırlarında, halkın ‘Türkleştirilmiş Gürcüler’ olduğunu iddia etmiştir! Batılı ve Rus seyyahların bir kısmının yazılarında bu talihsiz ve asılsız iddialara rastlamaktayız. Avusturyalı şarkiyatçı ve diplomat Georg Rosen (1821-1891), çoğunluğu

Türk olan Kafkasya’yı adım adım dolaşmış, yolu Posof, Ahıska ve Şavşat’a da düşmüştür. O da seyahat notlarında bütün etnik grupları saymış, Posof ve Ahıska halkının Gürcüce konuştuklarını iddia etmiştir. Türklerle dolup taşan Kafkasya coğrafyasında, sadece Azerbaycan’da gördüğü iki Yörük Türkmen’den bahsetmiştir. Bu da onun art niyetli olduğunu göstermektedir.⁴

Yine 1886 ve 1888 yıllarında Posof ve çevresini dolaşan Rus Arkeoloji Cemiyeti üyelerinden Kontes/Grafini Uvarova’nın (1840-1924) da zorlama bilgilerle aynı yanlışlığa düştüğünü görmekteyiz.⁵

‘Kırk Yıllık Kara Günler’ olarak tanımlanan işgal yıllarında bölgedeki Rus araştırmacılarının faaliyetlerine örnek teşkil eden “Posof Bölgesi” başlıklı yazı, ilçenin bazı tarihî ve kültürel varlıklarını, Posofluların yapısal özelliklerini, kullanılan ev, samanlık, ahır gibi mekânlarını ve yörenin ziraî hayatını konu almaktadır. Posof hakkındaki bu kısa notların, araştırmacılar için önemli bir kaynak olabileceğini düşünüyoruz.

Posof’taki tarihî yapılar üzerine notlar

‘Posof Bölgesi’ başlıklı yazının yazarı, halkın Gürcü asıllı olduğunu iddia ettikten sonra bölgedeki kilise kalıntılarının da Gürcü kiliseleri olduğunu ifade etmiştir. Oysaki bu eserler, Osmanlı fethiyle (1578) Müslüman olmaya başlayan Hıristiyan Kıpçak Türklerinin hatırasıdır. Burada özellikle Yunus Zeyrek’in şu notlarına dikkat çekmek isteriz: “*Bölge kiliseleri Gürcü eserleri olarak değerlendirilemez. Atabek ülkesinin yerli ahalisi Kıpçak Türkleriydi. Bu ahalinin, XVI. yüzyıla (Osmanlı fethine) kadar Gürcü kilisesine bağlı Ortodoks-Hıristiyan olduğu unutulmamalıdır. Bu hususu bilmemek veya unutmak; Anı, Artvin ve Erzurum’daki*

¹ Alper Alp, *Kars Tarihi Bakımından Bir Kaynak Olarak Vilayet Gazetesi Kars*, Türkiye Sosyal Araştırmalar dergisi, S. 1, Nisan 2012.

² Doğuş (M. Fahrettin Kırzioğlu), *Kars Elinde Yayın ve Basın İşleri*, Doğuş dergisi, S. 13 (54)-14 (55), Haziran-Temmuz 1940.

³ “Posof Bölgesi”, *Kars gazetesi*, S. 51, 20 Aralık 1883.

⁴ Georg Rosen, *Ülkeler ve Halklar Bilgisi-Dr. Georg Rosen’in Kafkasya Seyahati (İstanbul’a Dönüş)*, Österreichischer Beobachter(Avusturya Gözcüsü) gazetesi, S. 346, 11 Aralık 1844, s. 1372.

⁵ Yunus Zeyrek, *Kontes Uvarova’nın Kafkasya Seyahati*, Bizim Ahıska dergisi, S. 15, Yaz 2009.

birçok yapının Gürcü eseri olarak kabulüne ve ardından da sosyal ve siyasî tezler üretilmesine sebep olmaktadır.”⁶

Kiliseler ve diğer tarihî yapılarla ilgili gözlemlerine şöyle devam etmektedir: “**Digur’un** (Duğur)⁷ yakınındaki **Al** köyünde taştan yapılmış koca kilesinin yıkıntıları bulunuyor. Ne yazık ki taşları köylüler söküp kendi evlerinin yapımında kullanmışlar. Yalnız duvarları üzerinde inşa edilen beton kalmıştır. Yine Digur civarında **Mere**⁸ köyünün yakında, kayalıkların yamacında çok eski köşkün kalıntıları vardır. Bu yıkıntıların arasında kadim kiliseden geri kalanlar da duruyor. Aşağıda, **Aşağı Cacun**⁹ köyü civarında çok eski bir manastırın yıkıntıları bulunuyor. Duvarlarındaki resimler net bir şekilde korunmuştur, arka duvar üzerinde ‘Hastayı iyileştirme’ sahnesi yer alıyor. Aynı zamanda bir kaç adet yer altı odaları vardır, imkânım olursa onlarla ilgili detaylı bilgi veririm. **Hanyeri** geçidine giden yol üzerinde her 5-10 verst¹⁰ aralığıyla eski köşk veya diğer yapılara rastlanmaktadır.”

Posoflular ve yaşadıkları mekânlar

Yazar, Posofluların tip olarak güzel insanlar olduğunu belirterek genellikle orta boylu, kara gözlü, karakaşlı, düzgün kartal burunlu olduklarını yazmaktadır. Yerli Müslüman ahalinin sahip olduğu özelliklerden ve yaşadıkları mekânlardan bahisle şunları kaydetmektedir: “Çok güçlü, becerikli, hoşsohbet, misafirperver ve saygılılar. Zengin olmayanların evleri gösterişten uzak, sıradan yapılardır. Evler, samanlıklar, ahırlar genellikle taştan yapılmıştır, ortak ahşap çatısı vardır. Evin odalarının iç duvarlarına da ahşap vurulur, ortak çatının üzeri kalın toprak ile kapatılır. Zengin olan ailelerin bu yapılar dışında birkaç küçük ahşap evi daha olur; onları ya misafir ağırlamak için ya da yazlık ev olarak kullanırlar. Evlerin önü her zaman kapatılır ve bu aolu gün boyunca kadınların hareket alanıdır. Birçok insan Müslümanların kıskançlıktan dolayı kadınlarını örtüsüz dışarıya bırakmıyorlar diye düşünmekteler. Fakat bunun aslı yoktur. Yabancı insanlar arasında da dinen yasak olan hiçbir hissin meydana gelmesine sebebiyet vermemek, kendi hanımının çirkinliğini saklamak ve dindaşının hanımının güzelliğinin kıskanılmaması vb. için uygulanıyordu.”

Posof’ta hayvancılık ve ziraî işler

Posof’taki hayvancılık ve ziraî işlerle ilgili, 19. Yüzyıl sonlarına ait önemli bilgiler veren ‘Posof

⁶ Zeyrek, aynı makale.

⁷ Posof idarî merkezinin adıdır. 1940’lı yıllara kadar Digur/Digor şeklinde ifade edilirken, Kars’ın o dönem Kağızman ilçesine bağlı bir nahiyesi olan Digor’la karıştırıldığı için ‘Duğur’ şeklinde değiştirilmiştir.

⁸ Yeni adı Çakırkoç olan köy.

⁹ Yeni adı Doğrular olan köy.

¹⁰ Verst, Rus uzunluk ölçü birimi, 1 verst, 1,06 km’dir.

Bölgesi’ başlıklı yazıda, konuyla alakalı olarak şu gözlemlere yer verilmiştir: “İnsanlar genellikle hayvancılıkla uğraşırlar; buğday ekerler ve ot biçerler. Bahçecilik, arıcılık, tütüncülük, bostancılık gibi işler ikinci plândadır. Genellikle buğday, arpa, mısır ve fasulye ekerler. Buğday ve arpanın fazlalıkları satılır; mısır ve fasulye, ailenin ihtiyaçları içindir. Toprak, el yapımı, uçları demirli kocaman ahşap sabanla sürülür. Sürerken iki çift öküz koşulur. Buralarda hasat, olabilecekten daha az oluyor. Tembellik ve ‘Allah isterse zaten verir!’ inancı Posoflulara topraklarını daha iyi bakma, daha iyi sürme, daha iyi hasat toplama işinden alıkoyuyor. Tarla işi sabanın çıkarttığı taşları toplama, ekinleri sulamadan ibarettir. Toprağı gübreleme gibi bir işten bahsetmek bile istemiyorlar. Yerel yöneticilerin toprak işlemede önemli olan gübreleme hususuna dikkat çekmesi ve her hanede fazlasıyla olan tezeğin tarlalara verilmesini anlatmalıydılar. Bunun yağmurların veya suyun bolluğunun dışında da tarlalarda verimi arttıracığı bilincine varmaları gerekmektedir. Böylece nüfusun refah seviyesi de yükselecektir. Bahçecilikten, büyük ve bakımlı bahçelerin eksikliğinden dolayı ciddi bir gelir almıyorlardı. Fazlasıyla var olan elma, armut, erik, sarıçalı ağaçları ile şerbetçi otuna gerekli bakım yapıldığı takdirde iyi bir gelir kaynağı olacağı kesindir. Meyvelerin büyük kısmı çiğ olarak tüketiliyor ve az miktarda kışlık kurutuluyor. Tütüncülük ve bostancılık da çok daha ciddi iyileştirmeler gereken sektörlerdir. Hatta bostancılık henüz yeni yeni gelişiyor da denilebilir. Bostanlarda patates, lahana, karpuz, salatalık, kabak ve fasulye ekiyorlar.”

Yazar, bugün Posof’ta üretimi yapılmayan tütünün o yıllarda ekildiğinden söz etmektedir ki, gerçekten de bir zamanlar Posof’ta tütün üretimi ciddi anlamda yapılmaktaymış. Özellikle Aşağı Posof’ta Armutveren (Papola) ve Türkgozü (Badele) köylerinde üretim 1980’li yıllara kadar devam etmiş, üretilen tütünlerin kurutulma işleminden sonra Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna satışı yapılmış. 1970’li yıllarda ilçe merkezi Duğur ve Özbaşı (Gınıya) köyünde de deneme çalışmaları yapılmış, yalnız üretime geçilmemiştir.¹¹

¹¹ Fehmi Bayraktaroğlu, *Her Yönüyle Posof*, İzmir, 1998, s. 460.